

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

ויצא

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת ויצא

- א כי רוצה ה' בעמו - הקב"ה חפץ שנהיה תמיד קרובים אליו ונרניש תלויים בהסדיו
- ב לית אני מוכר סכרי מן כריי - לא יאכר אמונתו וכמחוננו אף כאשר עולם חשך בעדו
- ג ראה ה' שמע ה' - לראות בכל דבר וענין את דבר ה' והנהנתו
- ד שומר אמונים - שאומר אמונים
- ה ואמר כל העם אמן - חשיבות ומעלת עניית אמן
- ו שכרו הרבה מאוד - שכר עניית אמן ברוח ובנשם
- ז ונאמר אמן - ענין מיוחד בעניית אמן על ברכות השחר
- ח ועיני לאה רכות - כוח התפילה לבקוע רקיעים
- ט תיקן תפילת ערבית - אף בעת החשכה יתפלל כי ה' לא עזבו
- י והאבן גדולה - התעצמות כנגד היצר המונע אותנו מלהתפלל
- יא עולים ויורדים 'בו' - כל העולמות עליונים ותחתונים תלויים באדם
- יב תורה מגנא ומצלא - בכוח התורה להפך מידת הדין לרחמים
- יג מרוב סביב לראשו - התורה כשמירה על המחשבה

ויצא

רוצה בשכר קבוע, שהרי בזה יסמוך על 'משכורתו' הקצובה והמסודרת, ויתמעט במחוננו בה', אלא בזאת יהיה שכרו - כפי מה שיגזור הבורא מידי יום ביומו מה ילדו הכבשים עקודים נקודים או ברודים, ועי"ז יהיה תלוי בבורא ית' וישא עיניו למרום בכל עת ובכל שעה".

איתא בתנחומא בפרשתן (ויצא ג), אמר רבי ברכיה, בכל מה שתבע (-התפלל וביקש) יעקב מן הקב"ה, השיבו. אמר אם יהיה אלוקים עמדי - השיבו והנה אנוכי עמך. אמר ושמרני - השיבו ושמרתך בכל אשר תלך.

כי רוצה ה' בעמו - הקב"ה חפץ שנהיה תמיד קרובים אליו ונרגיש תלויים בחסדיו

בפרשתן (ל כה) 'נקבה שכרך עלי ואתנה', כתב הרד"ק (ד"ה לא) 'לא תתן לי שום דבר קצוב בשכרי, אלא יהיה שכרי דרך מקרה וטובת הא-ל כמו שיזמין לי'. והיינו שלבן הארמי 'ביקש לעקור את הכל' - לעקור ולהרחיק את יעקב אבינו מצורו וקונו, וכאחד מטכססיו רצה שתהיה פרנסתו בשכר קבוע - כדי שלא ירגיש עצמו תלוי בה' ולא יחיה בהרגשה שפרנסתו תלויה בידי שמים, אך יעקב אבינו לא אבה לשמוע לו, וענהו שאינו

א. ולדידן ייאמר צא נא השדה ושאל את הבריות מה הם אומרות - מהי הברכה שהאדם מן השוק מברך את עצמו, והכל יענוך - לכשיכנס לחשבון הבנק שלהם בכל חודש ביום מסוים בחודש כך וכך מעות אז אדע כי ערבה שנת, לזה בא יעקב אבינו ומכחישים, כי טובתו וחיותו של אדם כשיזכור בכל עת ויחיה תמיד בהרגשה כי הוא סמוך על שולחן אביו שבשמים - 'שעשה לי, העושה לי כל צרכי'... גם ירוויח בזה, שחייו יהיו תמיד שלווים ושקטים, שהרי פעמים נופל על האדם הוצאה בלתי צפויה מראש, אם אינו חי אלא על משכורתו הקבועה הרי הוא מאבד עשתונותיו כש'משהו' זו ממקומו, אבל החי על חסדי הבורא מה לו עשרת אלפים ומה לו מאת אלפים - היד ה' תקצר, כי 'לי הזהב ולי הכסף', אין לו אלא לפנות אל אביו שבשמים לבקש מאתו כל הצטרכויותיו והם כבר בדרך לביתו. היה הגרי"ז מבריסק זי"ע נוהג לומר, לא ידעתי מנין לעשיר 'לחם לאכול ובגד ללבוש', כי בשלמא העני מרגיש לרוב עניותו ומחסורו שהוא תלוי ביד ה', ומתפלל אל ה' בהרגשה שאין לו על מי להישען אלא על אביו שבשמים וישמע קל ויענהו. אבל העשיר המתהלל בעשרו, וכלל איננו מרגיש שהנו תלוי ביד ה', ואף אם ישפוך שיח תפילה על הפרנסה אין זו תפילה הבאה מתוך הרגשת הלב... אם כן מניין יש לו כל צרכו. ואמר הגרי"ז שזו קושיא עצומה שאין עליה תשובה.

אלא, שהרה"ק מסוקולוב זי"ע ביאר, כי אמרו חז"ל (קה"ר א יג) 'יש לו מנה, רוצה מאתיים' נמצא שאף העשיר מרגיש תמיד 'חסר' ותלוי ביד ה', ואף אם יש לו ממון רב, מכל מקום לעולם אין נפשו שבעה, ותמיד ירעב לעוד ועוד מעות, נמצא שגם הוא 'מרגיש חסר' ותולה עצמו בה', שפיר הוא תפילתו תפילה.

אחד מחסידי הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע שאל את רבו כי עליו לעזוב את שערי 'בית המדרש' לעסוק על המחיה ועל הכלכלה, והוא מפחד מהבלבול השורר בשווקים וברחובות, אמר לו הרה"ק, כתיב בפרשתן (כח יא) 'ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו', וברש"י, 'עשאן כמין מרזב סביב לראשו, שירא מפני חיות רעות', ותמוה, וכי שמירה יש בגדר אבנים סביב הראש בלבד, והרי עדיין כל גופו אינו שמור מן החיות והמזיקים, אלא, משל לציפור שנפלה לתוך בוץ (ביצ"ה) והחלה לשקוע בה יותר ויותר, כל עוד שכנפיה עדיין לא טבעו, בידה לצאת מהבוץ ע"י כנפיה, אף אם גם כנפיה טבעו בתוככי הבוץ, כל זמן שראשה מחוץ לבוץ עדיין תוכל לזעוק 'הצלה' ויבואו להושיעה, אבל כשגם הראש נשקע בבוץ, אוי לה... ולכן בצאת יעקב אבינו חרנה, לבית לבן הרמאי, נתיירא מפני חיות רעות, וחשש מאד מה מצפה לו שם, על כן עשה 'שמירה מעולה' סביב לראשו, כי כל זמן שהראש לא 'שקע', עדיין אפשר לו לאדם לזעוק לעזרה ולהצלה, אמר לו הרה"ק, כך גם אתה, כשיוצא הנך לעבודת הפרנסה, הזהר על 'ראשך' לבל ישקע בהבלי העולם הזה, ותשמור על ה'אמונה' שבמח, ובזה תנצל מכל הבלבול והרע, ובכל עת ובכל זמן עדיין תהיה מקושר כראוי אל ה' הוא האלוקים.

כבר המליץ הרה"ק ה'אבני נזר' זי"ע (נאות הדשא, דברים מפי השמועה שונות אות ג) בדברי חז"ל (קידושין כט.) האב חייב ללמד את בנו... וי"א אף להשיטו במים, וביארו שכמו השט במים, הרי אף שגופו מונח במים מכל מקום חייב להיות ראשו

לית אני מובד סברי מן בריי - לא יאבד אמונתו ובטחונו
אף כאשר עולם חשך בעדו

בפרשתן (כה י) **ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה וגו',**
ובמדרש (בר"ר סח ב), בשעה שהלך יעקב חרנה
במצוות אביו לישא לו אשה, ובא אליפו בן עשו הרשע
ולקח את כל אשר לו, אז אמר יעקב 'שיר למעלות
אשא עיני אל ההודים מאין יבוא עזרי, אליעזר בשעה
שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה 'ויקח העבד עשרה
גמלים'... ואני לא נוס אחד ולא צמיד אחד. חזר ואמר
מה אנא מובד סברי מן בריי, חס ושלוש לית אנא מובד
סברי מן בריי (כמי שגוער בעצמו וכי ח"ו אבוא לידי כך - לאבד

אמר ושבתני בשלום - השיבו והשיבותיך. (אבל) אמר
ונתן לי לחם - ולא השיבו על הפרנסה, כי אמר הקב"ה,
אם אני מבטיחו על הלחם, מהו מבקש ממני עוד,
לפיכך לא השיבו על הלחם, ע"כ. ומכאן תצא הקריאה
לכל בני ישראל באשר הם, תנוח דעתכם מדאגת
הפרנסה וכיו"ב, דעו נא כי הקב"ה חפץ בטובתכם
וישפיע עליכם כל מיני טובות שבעולם, אין לכם אלא
לתלות עיניכם בו, כי אין להקב"ה חפץ אלא בקרבת
בניו אליו, ורק משום כך נותן להם איזה 'מחסור', בכדי
שיתפללו לפניו בכל לבם ונפשם, ואז ימלא מחסורם בכל
מיני ישועות והשפעות טובות.

ממעל - מחוץ למים, כך ילמד האב את בנו, שבכל עת עיסוקו בגופו בעניני גשם, יעסוק בהם רק בגופו, אבל ראשו
ומחשבתו יהיו 'מחוץ למים' למעלה, כלפי שמים.

ב. גם מדרך הישר, לחיות מתוך הכרה כי כל אשר לו ב'חסדי' הבורא הם באים עליו, ואין הקב"ה חייב לו מאומה,
הנה כתיב בפרשתן, בעת שילדה לאה את בנה הרביעי יהודה, אמרה (כט לה) 'הפעם אודה את ה', וברש"י, 'הפעם
אודה - שנטלתי יותר חלקי, הפעם יש לי להודות', ומדוע אמרה כן רק אחר לידת הרביעי ולא קודם, כי כשנולד לה
בן 'רביעי', הבינה בעצמה שאף הג' הראשונים שנולדו לה אינם חלקה, ואף ג' הראשונים בחסדי הבורא נולדו לה,
וראיה, כי עתה תלד אחת מהאמהות האחרות רק ב' בנים (שער עתה חשבה ש"ב השבטים מתחלקים 'חלק כחלק' בין ד' האמהות,
ועתה ראתה שאינו כן), לכן הפעם הודתה על כל 'אחד ואחד' מארבעת בניה, בהכירה שאת כולם קיבלה כמתנה מן השמים.
ואין כל דבר המובן מאליו.

ג. מענין לענין, כתב הרמב"ן על רחל אמנו, (ד"ה הבה לי) וז"ל, והנה הצדקת בראותה שלא תוכל להיסמך על תפילת
יעקב, שבה להתפלל על עצמה אל שומע צעקה, וזהו 'וישמע אליה אלוקים' (כיו"ב כתב המלבים על חנה בשמואל א

א, עיי"ש).

משל למה הדבר דומה, לעני המחזור על הפתחים שבדרכו נקש על דלתות ביתו של 'עשיר העיר', הלה פתח את
ביתו וגם את לבו והעניק לו מתנת ידו. לאחר זמן נודע לו שרעהו העני ג"כ הלך לבית העשיר וקיבל ממנו סכום הגון
ביותר פי כמה וכמה שהוא קיבל, ויחר לו מדוע קיבל נדבה קטנה, וירץ אל העשיר וישאלהו 'מה נשתנה חלקי
מחלקו', מדוע אני 'זכיתי' לסכום קטן ואילו הלה יצא ברכוש גדול. השיב לו הגביר, הנה אתה מסבב על פתחי העיר,
ובדרך הילוכך פנית אלי, וידעתי היטב כי בדעתך להמשיך לקבץ נדבות משאר בני העיר, על כן, לא ראיתי כל צורך
להעניק לך כל מחסורך אלא המשך בשלך ו'פרוטה לפרוטה מצטרפת', אבל רעך, עלה אל ביתי ובצר לו תיאר בפני
את המחסור השורר בביתו, כי אין לו לחם לאכול ולא בגד ללבוש, ובזה הודיעני נחרצות שאינו זז מכאן עד שאמלא
אותו בכל טוב, ממילא הרגשתי את כובד האחריות המוטל עלי ונעניתי לו כפי בקשתו.

כך הם הדברים למי שפונה לעסקן פלוני שיעזרהו, ולאחמ"כ ניגש גם לידידו השני, ובתוך כך מבקש גם מהקב"ה...
אולם הנושא עיניו למרום ואומר אבי שבשמים אין לנו מלך אלא אתה, ורק בידך לעזרני ולסמכני, מבלעדי עוזך
ועזרתך אין עזרה וישועה, זה האיש נענה במידה טובה ישועה ורחמים.

ד. הגה"ק ה'סטייפלער' ז"ע היה אומר, שאף הפחות שבפחותים נשפע לטובה משהייתו בסביבתם של תלמידי חכמים
וצדיקים, דהנה ברש"י (כט יא) הביא שעשו שלח את בנו אליפו לרדוף אחרי יעקב אבינו ולהורגו, וכאשר השיגו
התחנן יעקב לפניו שלא ישפוך דמו, וכדי שלא יפר דברי אביו הציע לו ליטול את ממונו, ובזה ייחשב כמי שקיים
'מצוות אביו' שהרי 'עני חשוב כמת' (נדרים סד:), וכן עשה. והנה לפי סברת המון העם ודעת בעלי בתים קשה לקבל
פשרה זו, שהרי אדם חי ונושם אינו נקרא מת אף אם הוא עני ואביון, ובע"כ צריך לומר שמתוך שהיו מצוי בבית
יצחק אבי אביו נקלטו במוחו גם 'סברות' כאלו, וקיבל את דברי יעקב ולא הרגו.

בוה. כי כאמת האמונה והבטחון נטועים עמוק עמוק בלב כל איש ואיש מבני ישראל, אלא שעליו לגלותם להוציאם מפנימיות לבו ללכת בדרכיה בפועל ממש, והעיקר, להזהר שלא תאבד ממנו זאת האמונה. על כן, משראה יעקב אבינו כי מנסים אותו מן השמים בהסתר פנים הכרזו בקול גדול לית אני מוכיד סברי מן בריי – לא אתן לנסיונות אלו לאבד ממני את אוצרי היקר - האמונה הפשוטה והבטחון בה' האלוקים. וכן ייאמר לנו בניו של יעקב אבינו – בבוא עלינו ה"ו נסיונות קושי והסתר פנים, בהפסד ממון או בעניני רפואה ל"ע בבנים ובצער גידולם וכו' בזיווגים וכו"ב – חיזקו ואימצו – אל ירח לבבכם,

את בטחוני מבוראי, הלילה לי מעשות כן) - עזרי מעם ה'. וללמד את כל בני ישראל לדורותיהם שלא יתנו למאורעות חייהם אף אם הם קשים ה"ו להפיל אותם ברשת הייאוש, ויעמדו איתן בכל עוז ותעצומות שלא לאבד אמונתם ובטחונם, אדרבה, יאמר כל אחד לעצמו לית אנא מוכד סברי מן בריי... לית אנא מוכד סברי מן בריי... וע"י התחזקותם באמונה ובטחון בה' יזכו להארת פנים ממעלי ולישועתם השלימה.

הרה"ק רבי יעקב אריה מראדז'ימין זי"ע (דברי אביב ויצא) מבאר מהו הלשון 'מוכד סברי' ומה אבידה שייך

ה. איתא במדרש (בר"ר סח ז) על הפסוק (כח יא) ויפגע במקום, 'בקש לעבור נעשה לו כל העולם כולו כמין כותל לפניו. כי בא השמש - רבנן אמרי כיבה השמש, מלמד שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה... משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים, אמר המלך, כבו את הנרות, כבו הפנסין, שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצנעה, כך השקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב בצנעה'. פירוש, כראות יעקב שלהיכן שיפנה 'כותל' כנגדו (ער טאפט א וואנט) והיה נראה כי ה' 'כיבה' את אור השמש והחשיך את כל העולם סביבו, התחזק באמונתו מתוך ידיעה ברורה שאדרבה אין כאן לא חושך ולא הסתרה, כי אם ההארה והתקרבות, שהקב"ה מבקש לדבר עמו בצניעה, ודייקא בזמן זה משפיע עליו כל טוב. ולכן, תיקן יעקב תפילת ערבית (ברכות כו:), להורות לבני ישראל לדורות עולם שבכל עת ועונה ואף בעת ערבוביאי - ששקעה השמש והחושך יכסה ארץ, יתפלל ויתקרב אל ה', באמונה שהכל לטובה להאיר לו, ולא יאמר אין השי"ת חפץ בי ובתפילתי. כי דייקא בעת כזאת הקב"ה קורא לו - שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצנעה, וגדול כוחה של תפילה מתוך אמונה השלימה להוציא את האדם מכל מיצר ומצוק להנחילו רוב רווח.

ו. אדרבה, ידע כי ה'אורה' והטובה נמדדים לפי קרבתו אל ה', ובמקום החשכות אם שם 'הנה ה' ניצב עליו' הרי ששם הוא המקום המכובד והטוב. וכעין ביאורו של הרה"ק המהרי"ץ דושינסקיא זי"ע בפרשתן (כח יג) דכתיב והנה ה' ניצב עליו... והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו, ולכאורה צ"ב, דהיה לו לומר להיפך 'יורדים ועולים' - שהרי תחילה ירדו המלאכים מן השמים לארץ ובדרך חזרתם עלו השמימה. ומבאר בדרך משל למי שנכנס לבית חתנות' וראה שה'חתן' והמחותנים יושבים יחדיו על שולחן פלוני במקום פלוני, נענה ה'אורח' ואמר, מדוע לא ישבו החתן ושושביניו ב'מזרח' כי ביום האתמול הייתי כאן על שמחת נישואין ושם ישבו החתן ושושביניו... מילאו הקהל פיהם בשחוק, ואמרו לו, אך דברי שטות דיבר מע"כ, כי אכן ה'מזרח' נקבע לפי מקום ישיבתו של החתן ולא להיפך... וזה היום שהחתן יושב כאן הרי כאן הוא ה'מזרח' וכאן הוא חשיבותו של מקום... והנמשל כי אכן, בכל יום ויום נחשבת ההליכה לשמים כעליה, שהרי שם כביכול מקום מושבו של הקב"ה ולשם 'עולים' ולהיפך - היציאה משם היא 'ירידה', אבל בזו העת ש'הנה ה' ניצב עליו' א"כ עיקר החשיבות הוא בזה העולם וההליכה מן השמים לארץ נחשבת כ'עולים' והחזרה כ'יורדים'...

במה דברים אמורים, בכל עת שהאדם מרגיש כמרוחק ידע כי ה' שוכן אז בקרבו, ואין קרוב כקרבתו בשעה זו, וכביכול שם הוא השמים (ולשם נחשב 'עולים') ומה לו להיעצב אל לבו - הרי הוא עומד במקום הטוב.

הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע שאל פעם את בנו הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע בילדותו, אם היה 'סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה' מדוע לא עלה יעקב עליו עד שמי רום, אמר לו ה'פני מנחם' הרי היה זה רק חלום, חזר אביו ושאלו, אף בחלום היה לו לעלות השמימה, תירץ ה'פני מנחם' מה היה לו לעלות השמימה, הרי באותה שעה היה 'והנה ה' ניצב עליו', ואם הקב"ה עמו מה לו לחפש ולטפס לשמים, ונהנה ה'אמרי אמת' מאד מתשובתו (ליקוטי יהודה' בפרשתן עמ' ד"ש, עיי"ש). אף לדידן ייאמר - מה לך להתאונן כי הנך עומד בשפל המדרגה, ומהלך אתה לחפש את הבורא הנה והנה, דע לך כי ה' ניצב בסמוך אליך פנה אליו ותמצא נחת.

בטחו בה' עדי עד, ובזכות זה התיצבו וראו את ישועת ה', כי גדול ה' ובקרוב יוציאכם ממצר וצוקהי.
 בא עליו, והוא צופה ומביט בצערו ומכאוביו, ולבסוף יקיים בו 'שמחנו כימות עניתנו'.

ראה ה' שמע ה' - לראות בכל דבר וענין את דבר ה' והנהגתו
 בפרשתן (כט לכ-לד) 'ותקרא שמו ראובן - 'כי ראה ה' בעניי... יאהבני אישי'. שמעון - 'כי שנואה אנכי'. לוי - 'הפעם ילזה אישי אלי', כתב הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (בד"ה טעם) שקראה להם בשמות הללו להורות שכשעובר היהודי זמנים של עניי... שנואה... ידע ויאמין כי ראה ה' שמע ה', וכל אשר עובר עליו מיד ה'

כל זה רמז הגה"ק ה'מגלה עמוקות' זי"ע (מובא בשמו) בפרשתן בכתוב (כח י) 'ויצא יעקב, כי תיבת 'ויצא' היא 'ראשי תיבות' של ו'ירא יעקב צורת א'לף, והיינו שבכל תהפוכות חייו לא ראה לנוכח עיניו לא צרות ולא ייסורים, לא עשו ולא לבן, לא דינה ולא יוסף, כי אם צורת א'לף - אלופ"ו של עולם, ובכל אשר קרהו ידע שאין עוד מלבדו אפם זולתו והכל לטובתו הגמורה והשלימה, ועל כן היה ה' עמו לשמרו בכל אשר הלך.

ז. כי העיקר - לחיות באמונה זו באמת ולא המדרש עיקר אלא המעשה. ידוע דבר המעשה שפעם נתפס אריסטו - אחד מגדולי הפילוסופים במעשים בהמיים הנוגדים לגמרי ל'דרשותיו' שעל האדם להיות בעל 'דרך ארץ' וזהיר בהליכותיו בענייני אכילה ושתייה וכיו"ב. מששטחו תלמידיו תמיהתם בפניו, נענה ואמר 'כשארסטו אוכל הוא איננו אריסטו...' וכי 'פיתוגרס' (פילוסוף שיסד יסודות גדולים בחכמת ההנדסה) צריך להיות 'משולש' בעל ג' קצוות.. והיינו שהגוי הוא וחכמתו תרתי ניהו, ואין לחכמת האדם כל שייכות למהותו. לא כן נחלת עבדי ה', כי כל שיחם ושיגם בענייני אמונה וביטחון ושאר ענייני עבודת ה' להחדיר את הדברים בלבם ונפשם (עיי' שם משמואל חנוכה תרע"א).

ח. איתא ב'שפת אמת' (תר"ג) שאין 'פתוחה וסתומה' בכל פרשת ויצא, כי ההפסקות ניתנו לתת רווח להתבונן בין פרשה לפרשה (ספרא ריש ויקרא), אבל יעקב אבינו לא 'נתן רווח' ולא הסיח דעתו מיציאתו לחוץ לארץ עד שחזר ופגע ב'מלאכי ארץ ישראל', והכל היה 'מקשה אחת' של אמונה.

ובא נמי לרמז כי בעת שעוברים עליו זמני הסתרה לא יעצור להתבונן בקורותיו, אלא יתחזק באמונה פשוטה וימשיך בדרכו, כי בגמר מסע הצרות אז יתבונן ויראה איך שהכל נהיה לטובתו הגמורה.

ט. כתב 'בעל הטורים' על הפסוק (כח יב) 'והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה', וז"ל. רמז למי שמושלך לארץ לפי שעה, יעלה השמימה, והיינו, שאף מי שכבר 'בארץ', לא אפסה תקוותו מלעלות ולהגיע לרום המעלות. יש שהמשילו, שבאם יבוא שליח הבי דואר וימסור לאדם סכום כסף גדול, וכי ישבח את השליח, הרי לא השליח הטיב לו אלא המשלח, וכן לאידך, אם יביא לו השליח מכתב שבו נכתב ונחתם בשם השלטון שעומדים לאסרו לבית האסורים, וודאי שלא ישפוך חמתו על השליח, כי לא לו הַרְשַׁע כי אם ל'שר בית הסוהר'. ומכאן לנמשל, אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא (יומא לח:), ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז:), נמצא שכל רווח או הפסד, שמחה או צער וכו' הבאין על האדם הכל ממעל בא לו, ומדוע יתלונן ויתרעם על פלוני ועל אלמוני שכך וכך עשה לו, ולא יבין שכל הבאות עליו מהבורא עצמו המה.

כעין זה מצינו להרה"ק מראפשיץ זי"ע (זרע קדש ויצא ד"ה ע"ל), 'שמעתי בילדותי' שהרוצה להיזהר מליתן עין רעה בתינוק יסתכל למעלה, ולדעתי אמר זאת איזה צדיק בחכמתו, כי היזק ה'עין הרע' יבוא כאשר מתמיה האדם על איזה דבר נאה או גדולה בחבירו, בממון בבנים או בגבורה, שבתמיהתו זו, הוא עוקרו משורשו - הבורא יתב"ש ולכן ניזוק מעין הרע, אבל הדבוק בשורש (בבורא יתב"ש) אינו מתמיה על ההצלחה, כי מה יש לתמוה על 'גדלותו של הבורא', ובזה שנושא עיניו למרום, מחבר הוא את הדבר לשורשו ושוב אין מזיק לו כלום.

יא. אל הרה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע הגיע פעם יהודי פשוט מאד, והרה"ק כבדו בכל הכבוד והיקר, ויהי לפלא בעיני תלמידיו מדוע נעשה לאיש זה כבוד גדול כ"כ, ויען להם הרה"ק, באחד ממסעותי נזדמנתי לשהות תקופה ארוכה אצל היהודי הלז, שם לא ניתן לי אלא 'לחם צר ומים לחץ', ומקום ללון ברפת בהמותיו... והאמת אגיד, שמצבי הנחות בגשמיות העלה אותי ברוחניות למעלות רמות מאד, ומחויב אני לו 'הכרת הטוב' על שהעלני למדרגות כה רמות... באותה שעה הוסיף לבאר את הכתוב (לא א) 'ומאשר לאבינו עשה (יעקב) את כל הכבוד הזה', כל הכבוד היינו מדרגותיו הרמות שנתעלה, כל זה בא לו רק 'מאשר לאבינו', שענינה ורימהו עשרת מונים.

את לאה תחת רחל, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו עושה זאת, וכוודאי שתצמח לו טובה גדולה מזה לעתיד. וכמו שאכן כך הווה, כי רמאות זאת הביאה את רחל לידי מסירות נפש כששברה את טבעה במסירת הסימנים למנוע בזיון נורא מלאה אחותה, וזכות זאת שמסרה הסמנים עמדה לרחל שתוכל להוליד בנים מיעקב, כמו שנאמר (ל כב) 'ויזכור אלוקים את רחל... ויפתח את רחמה', (וברש"י, זכר לה שמסרה סימניה לאחותה), גם תעמוד להם לזכות בהבטחה 'ושבו בנים לגבולם' (ירמי' לא יד-טז), נמצא שאין כאן כל סיבה לבעוס על לבן ג', שהרי

וכשיאמין שאין בכוח אחרים להרע לו, אשריו ואשרי חלקו אף בעולם הזה, כי גם כשפלוגי יגרום לו רעה יודע הוא כי לא נעשית לו הרעה ב'ידי' פלוגי, אלא הכל 'בידי' שמים - לטובתו השלימה (כי אף אם פלוגי כיוון מעשיו לרעה - הרי מן השמים כיוונו לטובה), וכן מצינו בעת שרימה לבן את יעקב - 'ויהי בבוקר והנה היא לאה' (כט כה) ג', לא כתיב 'ויחר אף יעקב' אלא 'ויאמר אל לבן... למה רימיתני' כמי ששואל את רעהו מדוע רימה את פלוגי אלמוני - ואין הדברים נוגעים אליו כלל. כי האמין באמונה שלימה שלא לבן העומד לפניו מחליף

הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (מחנה ישראל ח"ב פי"ג) מסביר על פי משל - לאחד שהיה שוכר בית משר אחד בעד ג' מאות 'רובל כסף' בכל חודש, ויהי היום, הוצרך השר ליסע למרחקים, ומינה אחד ממקורביו על נכסיו ובתוכם את הבית ששכר היהודי, ה'ממונה' החדש רשע גדול היה והעלה לכל השוכרים את תשלום השכירות לחמש מאות זהובים, בבוא יום הפרעון חסרו ליהודי סך עשרים רובל כסף, והתחנן לו היהודי שימתין לו כמה ימים עד שישגי את כל הסכום, אך הרשע לא הסכים לכך בשופו"א, והכהו בשוטים עשרים מכות נמרצות - כנגד עשרים הרובל שהחסיר מתשלומיו, כך עשה לעוד כמה אנשים, במשך הזמן נעשה הממונה לעשיר גדול וקנה חצר לעצמו, לאחר זמן חזר השר לביתו, נכנס אליו היהודי וסיפר לו על כל מעללי 'הממונה', וחמת השר בערה בו. אמר לו היהודי - עתה גוזר אני עליו שיתן לך על כל מכה ומכה - מאה רובל כסף, והמשיך השר לומר הנה אחוזה גדולה קנה לעצמו ששוויה ארבעת אלפים רובלים, ומעתה מחצית ממנה שלך היא, חזר היהודי לביתו ופניו זועפים, שאלוהו בני ביתו, מדוע פניך רעים היום, ויען ויאמר, הרי כבר אינני מרגיש את כאב ההכאות, לכן מצטער אני מדוע לא הכה אותי הרשע עוד עשרים מכות, שאז הייתה כל האחוזה עוברת לרשותי. ומבאר ה'חפץ חיים' את הנמשל, כשסובל אדם ייסורים בעולם הזה הרי בעת ההיא הוא דואג ומצטער עליהם, ואינו רוצה לסבלם כלל, אך כאשר יבוא 'לעולם הגמול' ויקבל שם שכר עבור כל שעה ושעה של ייסורים שסבל בהאי עלמא ישמח בכל מכה ומכאוב שעבר בהאי עלמא, כדאיתא במדרש (ספרי פר' האוינו אות שיא ועיי"ש) 'זכור ימות עולם (דברים לב ז) - אמר להם הקב"ה כל זמן שאני מביא עליכם ייסורים בעולם הזה תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לעולם הבא'. ועיקר הכל להאמין שכל מה שנזדמן לו בהשגחה פרטית מאתו יתברך לטובתו וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ס:) 'כל דעבדין מן שמיא לטב הוא דעבדין (עכ"ל).

כבר אמרו כי זעקתו של המתייסר וכואב 'אוי... אוי...' בגימטריא שבעה עשר כגימטריא של תיבת 'טוב', לומר לך כי כל 'אוי' טוב הוא אלא שפעמים ה'טוב' בנסתר הוא...

איתא ב'סדר עולם' (סד"ע רבא השלם פ"ב, ויש בזה כמה גירסאות) שרחל ולאה היו 'תאומות', רחל מתה בעודה בת ל"ז, ואילו לאה מתה בהיותה כבת מ"ד, נמצא שלאה האריכה ימים על רחל אחותה בשבע שנים. יש שביארו, שבימי חייה עברה לאה 'שבע שנים' קשות ומרות, שבהם כלו עיניה מראות, היאך שיעקב עובד את אביה תמורת רחל אחותה, ואילו היא עומדת להנשא לעשו הרשע, וקוב"ה אומר - מנעי קולך מבכי, כי על אלו שבע השנים תזכה לשהות עם יעקב לבדה - בשבע שנות חייה הנוספים על חיי רחל אחותה. והלימוד לענייננו הוא שאפילו בעת שנראה לאדם שבאים עליו המים הזידונים וימים קשים, יאמין שאך לטובתו נתכוון שוכן מרומים, וידע נאמנה שאינו מבין כלום מחשבונות שמים, רק כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

יב. מענין לענין, נהוג עלמא כשרוצים להתנות בין איש לרעהו איזה ענין באופן שלא ישתמע לשני פנים, ושלא יחזרו בהם שני הצדדים, אומרים זה לזה 'ברחל בתך הקטנה', ולכאורה דבר פלא הוא, כי הרי יעקב אבינו - הראשון שהתנה 'ברחל בתך הקטנה', ולא עלתה בידו, כי לבן רימהו בכל מיני רמאויות, וי"ל כי ישראל עם קדושים רוצים לרמז שכל 'המתנה' יזכור היטב, שעם כל 'תנאי' עדיין אינו מובטח שסוף דבר יהיה כרצונו, כמו שבאמת אירע ל'רחל בתך הקטנה' הראשון, אלא אין הדבר תלוי אלא ביד ה'.

יג. איתא ב'אמרי פנחס' (שער טהרת המידות אות כט) בשם הרה"ק רבי רפאל מבערשיד זי"ע וז"ל. עצה להנצל מן הכעס

ובל הרואה יתמה, מה ראו היוונים על כבה - לאסור על בני ישראל אמירה קלה זו 'אמן', וכי מה כל הרעש וממה הם חששו כל כך. אמנם, האמת תורה דרכה, שזו היתה עיקר מלחמת היוונים, 'להחשיך עיניהם של ישראל', לכבות את אש האמונה המאירה את דרכם בכל פינות שהם פונים, ולכן אמרו לבני ישראל 'כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל' (בר"ר ב ד), וכן איתא ב'מגילת אנטיוכוס' שמלכות יון שלחה אלפי אלפים חיילים להילחם בישראל וצעקו ואמרו 'כל מי שמזכיר שם שמים ידקר בחרב' עפ"ל. לעומתם עמדו מתתיהו כהן גדול ובניו וכמה יחידים מבחורי ישראל שזעקו ואמרו מי לה' אלינו. והנה כל ענין אמירת 'אמן' היא חיוזק ותוקף לאמונתם של בני ישראל, שמעיד ומאמין שהקב"ה הוא מקור הברכה, ודייקא לכן גזרו אותם הרשעים שלא יאמרו אמן. הזמן גרמא, 'ונהפוך הוא' - שנרבה ונתחזק באמירת אמן, כי האמונה היא מקור חיותנו עלי אדמות.

ולתדיא מצינו כן ברבינו בחיי' (שמות יד לא) וז"ל. ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כולה תקנו לנו רז"ל בתפלה ובברכות לענות אמן - שהוא נגזר מלשון אמונה ומלשון הודאה - שמקבל עליו דברי המברך ומודה בהם. וזהו שאמרו רז"ל (שבועות לו) אמן קבלה, אמן שבועה, אמן קיום. ועל זה אמרו (ברכות נג:) גדול העונה אמן יותר מן המברך. ובאור הענין, כי המברך מעיד בברכתו של הקדוש ברוך הוא שהוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא מקיים השטר והוא העיקר, שאין קיום העדות בעד ראשון אלא בעד שני, שהעדות נגמר על ידו, והעונה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך, כי עמו העדות קיימת... הנה בארתי ענין אמן לפי שהוא נגזר מלשון אמונה... עכ"ל.

ב'רמאותו' מקיים לכן שליחותו מאת הבורא להיטיב עמו וזרעו אחריו.

ביסוד זה ביאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (ויצא תרל"ד) את הכתוב בפרשתו (כח י) 'ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה', ובמדרש (רבה, ריש הפר') הסמיכו על כך את הפסוק (משלי ג כג) 'אז תלך לבטח דרכך', ומבאר ה'שפת אמת', דאף שיציאתו זאת הייתה בריחה מעשו, וקיים ציווי אמו 'קום ברח לך' (כו מג), וכן בהפטרות 'ויברח יעקב'. אעפ"כ ויברח לא כתיב - אלא ויצא. וירץ לא כתיב - אלא וילך. להורות שאף בברחו מן המוות לא איבד את יישוב דעתו, והלך בשלוות הנפש, במתינות ובבטחה, כי היה דנוק ובטוח בכוראו, וזכר שכל הליכתו אינה אלא השתדלות גרידא ונשאר ראשו פונה ומייחל כלפי שמיא, שהרי ממילא לא ייעשה עמו דבר אם לא הכריזו כך מלעילא, לאידך, אין דבר שהכריזו עליו מלמעלה שלא יקרה עמו, ומה תתן ומה תוסיף לו מנוסת בהלה.

שומר אמונים - שאומר אמנים

דבר בעתו מה טוב בעמדנו בתוך חודש כסלו שבו חלים ימי החנוכה המאירים וכאים, ימים בהם גברה ידם של בני ישראל על ה'חושך' זו מלכות יון (בר"ר ב ד), להתחזק ביותר 'לבטל' גזירות היוונים, ולקיים ביתר שאת וביתר עוז את אשר הם זממו ברשותם לבטל עבודתנו בקודש.

והנה מצאנו בספרים (בסידורי תימן קדמוניים, למהר"י ונה) וז"ל. פעם אחת גזרה מלכות יוון הרשעה שלא יענו ישראל אמן, לכן תיקנו לומר אמן ברמז בראשי תיבות א"י כאלוקינו מי כאלוקינו ג'ודה לאלוקינו, המרמז בראשי תיבות 'אין מי גודה' לתיבת 'אמן', וכשנתבטלה הגזירה תקנה לא וזה ממקומה.

להאמין ב'השגחה פרטית' על כל האדם והוא מנהיג הכל לטובתו של אדם... ויאמין באמונה שלימה שהכל לטובתו וממילא לא יכעס על שום אדם.

יד. ומצינו לאידך גיסא, שכשאמרה לו רחל אמנו 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי' (ל א) אז 'ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלוקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן'. ולכאורה מילתא דתמיהא היא שלא כעס על לבן אלא על רחל. ועפ"י האמור אתי שפיר כי ברמאותו של לבן ידע כי אינו אלא שליח שנשלח מן השמים להיטיבו באחריתו, אבל כשרחל אמנו בכתה והתאוננה 'הבה לי בנים', חרה אפו מדוע איננה מאמינה שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד. טו. יש שדייקו ממאמרם (ב"ב כח) 'שמעתי מהולכי אושא' וקאי על הסנהדרין שגלו מלשכת הגזית שבביהמ"ק לאושא, וקאמר הולכי אושא ולא הבורחים לאושא, כי אף בעת הבריחה היו מהלכים בנחת ללא בהלה ודאגה יתירה.

באר הפרשה - ויצא

ז

ילמד כל בר ישראל להתחזק בהאי עניינא, ויקבל שכרו משלם בזה ובבא.

וז"ל הרמ"א (או"ח קכ"ד ז), וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא.¹

ואמר כל העם אמן - חשיבות ומעלת עניית אמן איתא במדרש (דברים רבה ז א) אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עוניין², עוד אמרו (ברכות נג): 'גדול העונה (אמן) יותר מן המברך'. יותר מכן אמרו (תנחומא צו ט) 'אמר ר' יהודה בר גדיא כל מי שעונה אמן בעולם הזה, זוכה ועונה לעולם הבא'. מכאן

טז. בספר 'אמרי שמואל' (בשם ספר 'אהל יצחק') מביא שהרה"ק רבי שמואל שמעלקא מניקלשבורג זי"ע סיפר קודם פטירתו, שכל ימי חייו היה נזהר ביותר שלא לברך ברכה רק כאשר יש על ידו מי שיענה אחריו אמן, בהסבירו שמכל ברכה וברכה נברא מלאך, ולא תושלם יצירתו רק כאשר עונים אמן אחר ברכה זו, ופעם בהיותו על אם הדרך בנסיעתו לברית מילה היה צריך לברך ברכת 'אשר יצר', אך לא היה שם מי שיענה אמן אחר ברכתו, ואף משרתו לא היה יכול לענות אמן אחר ברכתו כי היה נער פוחז וריק עד שלא היה ראוי אפילו לצרפו למנין. לפתע נראו שני אנשים משונים ונוראים, ובירך הרה"ק 'אשר יצר' והם ענו אחריו אמן במתיקות והתלהבות נוראה, ואחר עניית האמן לא נראו עוד, ומשאל את משרתו ענה שהוא לא ראה אותם כלל וכלל. מיד עלה בדעתו ששנים אלו היו מלאך 'רפאל' ומלאך 'גבריאל' שנשלחו מן שמיא לענות אחר ברכתו אמן. ועוד עלה בדעתו, לבאר על פי זה את דברי הפיוט שאומרים בימים הנוראים 'והוא באחד ומי ישיבנו, ונפשו איוותה ויעש, נורא וקדוש', והוא באחד - לבדו בשעת ברכה, אך לא היה לו מי ישיבנו ויענה אחריו אמן, ואף על פי כן ונפשו איוותה שמשתוקק מאד שתעשה הברכה בשלימות, לכך ויעש נורא - יש עצה לעשות נוראות כאלו, מרום וקדוש - מן השמים כי כל קדושיו בידיך, ונתנמנם הרה"ק בעגלה וגילו לו מן השמים שכיוון לאמת שאכן השנים שנגלו אליו היו מלאכים ואחד מהם היה רפאל, וגם כיוון לאמת בביאורו את דברי הפיוט.

בדומה לזה סיפר הגאון רבי זעליג ראובן בענגיס זי"ע ראב"ד ירושלים עיה"ק, מה ששמע איש מפי איש עד בעל המעשה, וכך הוה מעשה, הגה"ק רבי חיים מוואלאז'ין זי"ע היה מקפיד ביותר שלא לברך אלא כשיש מי שיענה אמן אחר ברכתו. פעם באישון ליל הרגיש רבי חיים צמא גדול והוצרך לשתות מעט מים, אך דא עקא, לא היה לו מי שיענה אמן אחר ברכת ה'שהכל', כיוון שכל בני ביתו וכמו כן בני הישיבה נמו את תנומתם ולא רצה להעירם, אחר כמה דקות נפתחה הדלת ואחד הבחורים ממופלגי הישיבה נכנס אליו ושאלו איזהו פירוש בדברי התוספות בסוגיא, והסביר לו רבי חיים את פירוש התוספות, אחר כך בירך רבי חיים על המים, והבחור ענה אחריו אמן, והודה לו רבי חיים ויצא הבחור מהבית, ויהי ממחרת ניגש רבי חיים אל הבחור בין כותלי הישיבה ואמר לו, ברצוני להודות לך בשנית על שהצלתני אמש באישון ליל, כי מרוב צמאוני לא הייתי יכול להמשיך את חוק לימודי, אך הבחור לא הבין לא מיניה ולא מקצתיה על מה רבו סח, ונענה שאתמול בשעה המדוברת היה שקוע בפרק 'הישן', וכלל לא עסק בסוגיין דבי מדרשא, או אז הבין רבי חיים ש'אליהו הנביא' נתלבש בדמותו של אותו הבחור, לסייעו שיוכל לעמוד בקבלתו הטובה לברך רק כשיש מי שיענה אחריו אמן, (וסיים הרב בענגיס, שבוואלאז'ין היו אומרים, שבחור זה ודאי היה חשוב בשמים, כי לא לחינם נרמה אליהו הנביא בדמותו).

ומכלל הדברים למדנו כיצד הקב"ה סייע להם לעמוד במנהגם הטוב שלא לברך בלתי אחר העונה אמן, עד ששלח מלאכים מן השמים בדמות בני אדם שיענו אחריהם, כי חביב לפני הקב"ה אמירת אמן, ועוד, שמן השמים מסייעים לאדם לעמוד בקבלתו הטובה אם חפץ הוא באמת ובתמים.

יז. ביאור יקר בזה ביאר הרה"ק ה'שומר אמונים' זי"ע (מאמר פתחו שערים פ"ו) וז"ל, כשהתינוק בא לזה העולם הוא כגולם בלא צורה ואין יכול לזכות לאור העולם הבא, כי צריך לזה לבוש כמובא בזוהר הקדוש בכמה מקומות שבלא לבוש אי אפשר להיכנס לגן עדן, ואם התינוק זוכה לענות אמן מקבל על עצמו צורה ולבוש, הגם כי התינוק אינו יודע מאומה בין ימינו לשמאלו אבל עם כל זה גדול עניית אמן שאפילו בלא ידיעה מקבל על עצמו התינוק לבוש קדוש ונורא, וזוכה להתלבש בזה הלבוש שהוא 'אמונתן של ישראל', לפיכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין קיא:) שתינוק זוכה לעולם הבא משעה שיענה אמן.

ומודיע שכל זו הטובה והשמחה, גרם פלוני זה עבד המלך הקדוש. וכשישראל נתונים בצרה ומתפללין, הכרוז יוצא בכל העולמות 'פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים', כמו שהם פותחין שערי הברכות וההשפעות ממעלה, ותקובל תפילתם, עד כאן בזהר (ח"ג דף רפ"ה:). וכן אמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (שבת קי"ט). והנה, זהו שכרו בעולם הזה. ובעולם הבא מה שכרו - אמרו רבותינו ז"ל במקום הנזכר (זהר שם), כשיוצא מהעולם הזה, אותו שהיה נוהר לענות אמן כראוי וכדינו, נשמתו הולכת ומכרות לפניו 'פתחו שערים' וגו', כמו שהיה הוא פותח שערי ההשפעה והקדושה בכל יום, ועולה ממדרגה למדרגה להתעדן בגן עדן בעולם הבא. ועליו נאמר (שמואל א' ב ל) 'כי מכבדי אכבד'.

לעומת זאת איתא בזהר הקדוש (שם) שכל מי שאינו מכוון בעניית אמן (עכ"פ כוונה פשוטה) עליו הכתוב אומר 'ובזוי יקלו', ומידה טובה מרובה שהעונה ומכוון בעניית אמן, שכרו הרבה מאד הן בהאי עלמא והן לעלמא דאתא, וכל שערי השפע נפתחים לפניו.

שכרו הרבה מאוד - שכר עניית אמן ברוח ובגשם

איתא ב'תלמוד ירושלמי' (ברכות פ"ח ה"ח), 'כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה', וכתב 'רבינו יצחק אייזיק חבר' (בהגהותיו) 'לבאר תיבת בטובה - שיתענג ביום אחד מה שאחרים מתענגים בכמה ימים'. רמז לדבר כתבו בעלי התוס' בפרשת חיי שרה על הפסוק

ובך כתב 'הרכינו בחיי' (שם) כשם שהתחיל (זה העונה אמן) והמשיך הברכה משם כמי שפותח המעין להשקות את הצריכים השקאה, כך יקבל העונה אמן שכרו שיפתחו לו שערי גן עדן. הוא שנאמר (ישעיה כו ב) 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים', אל תקרי אמונים אלא אמונים, אלו שעונין אמן (וכדאיתא בשבת קי"ט): והנה שכרו אתו מדה כנגד מדה, וכבר ידעת כי מלת אמן נוטריקון א-ל מלך נאמן. עכ"ל.

דברים חוצבים להבות אש כתב השל"ה (מס' תמיד פרק גר מצוה אות פ), וז"ל. ראה ראיתי מהחרדים את דבר ה', שמשמין סידור פתוח לפנייהם בשעת חזרת שליח צבור התפילה, ויהיה עיניהם ולבם שם, ולא יראו חוצה, ואז מכוונים על כל מלה ומלה, ועונים קדושה ואמן ומודים בשבח ותהילה, היא העולה למעלה עד רום מעלה, ופותח המקור העליון ומקשר את השתלשלות של העולמות כולה. וכן מבואר בספרי המקובלים השואבים מבאר מים חיים של הזוהר, בסוד תיבת אמן ואותיותיו. וכתבו, כי העליונים והתחתונים בכלל, תלויין במלת אמן, והוא עיקר ושורש ויסוד מוסד לכל העולמות כולן, ומי שמכווין לכל ברכה וברכה היוצאת מפי המברך ועונה אמן בכוונה וכדינו, גורם למעלה קדושה הרבה מאד, ושפע רב טוב לכל העולמות, כי הוא פותח המקור העליון מקור מים חיים, כמו שפותח המעיין להשקות לכל הצריכות השקאה, והקול יורד בשמים ממעל,

יח. מרגלא בפומיה דהרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע בשם הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע על הכתוב בפרשת וידוי מעשרות (דברים כו יג) 'לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי' ופירש"י לא שכחתי - מלברכך, והיינו כי לפעמים זורק אדם את הברכה מפיו עד שמיד לאחר מכן אינו זוכר האם בירך כבר אם לא... ועל כך אומרים לא שכחתי מלברכך, פירוש שאמרתי את הברכה בקול ובכוונה וממילא לא שכחתי אם כבר בירכתי אם לא, ועוד זאת מתן שכרו בצידו שכאשר יוציא את הברכה בקול רם מפיו, יהא אפשר לענות אמן על ברכתו, והרי היא 'ברכה שלימה' לפניו ית"ש.

אגב גררא נציין שדעתו של הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היתה שמיד בראשית דרכם של צעירי הצאן יש ללמדם שיברכו הברכות 'בקול רם', ויוציאו את שם שמים כראוי, כי הרי על הכתוב (דברים יג) 'את ה' אלוקיך תירא' דרשו חז"ל (תמורה ג ד). על ענין הוצאת שם שמים כראוי. נמצא שהשמירה מהוצאת ש"ש לבטלה הוא ענין של 'יראת שמים'. יט. ואל ירך לבבו לאמר, מי אנכי, ממילא איני יודע ומכוון כראוי בעניית האמן, כי תקנה מצאנו לו בספר אור זרוע (הובא בשבט מוסר פל"א) קודם התפילה יאמר, רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כח לכויין כונת אמן כראוי, לכן יהי רצון מלפניך שתהא עולה כונת אמן שלי עם כונת אמן מאותם השרידים היודעים לכויין כונת עניית אמן כראוי.

כ. בשנת ה'תש"ל נסתלק לבית עולמו אחד מחשובי ק"ק דסאטמאר בני. והוא בן צ"א שנים, בעת ההלויה אמר הרה"ק ה'דברי יואל' זי"ע שזכה הנפטר לכזאת אריכות ימים (בתשל"ה היה גיל זה נחשב לאריכות ימים מופלגת) על ידי שנהג לעבור בבית המדרש מאיש לרעהו לענות אמן על ברכתיהם, ושנינו 'כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו', ואף רמז זאת במנין שנות חייו - צ"א, כי 'אמן' בגמטריא צ"א.

לומר 'כן יברך אותנו בברכה שלימה, אמן'. מהו 'ונאמר אמן' שאין לו פירוש. אלא, דידועים דברי הזוהר' בגודל שכרו של העונה אמן שזוכה לכל הברכות ולכל הטוב (כמבואר בזוהר וילך רפה: ועוד), וזהו הפירוש 'כן יברך אותנו וכו' בברכה שלימה ונאמר אמן, ר"ל, כל אלו הברכות יבואו עלינו בשכר האמירת אמן, שאנחנו נוהרים לענות אמן אחר כל ברכה כהזוהר הק' הנ"ל.

עוד יש לומר, כדאיתא בזוהר הק' (רע"מ עקב רעא). 'כל ברכה דאתיבו עליה אמן איהי בקיומא כדקא יאות', פירוש כל ברכה שהשיבו עליה אמן זוהי בקיום כראוי, עיי"ש. זה שרמז 'בברכה שלימה ונאמר אמן' -

(כד א) 'ואברהם זקן בא בימים' - סופי תיבות אמן, לרמז שהעונה אמן כראוי, יאריכו לו ימיו ושנותיו.

ובבר' הובא בספרים (עיי' צ"ח פסחים נו, ורכים כתבו כן) שתיבת 'אמן' עולה בגימטריא צ"א, גם תיבת 'מלאך' גמטריא צ"א, כי מכל אמן נברא מלאך המליץ טוב על האדם להחזיקו ולהחיותו...^{יא}

כתב הרה"ק ה'דברי ישראל' ממאדו"ץ זי"ע (פרשת נח ד"ה צא מן התיבה) על מה שאנו אומרים בברכת המזון 'כן יברך אותנו כולנו יחד בברכה שלימה ונאמר אמן', ולכאורה צ"ב מדוע תקנו לומר 'ונאמר אמן', ולא סגי

מתאמרא בשם צדיקי בית קרעטשניף, דוד המלך אמר (תהילים קב כד) 'עינה בדרך כחי קיצר ימי', דעל ידי שהוצרך להיות מסובב בדרך, ולא היה מצוי בבית המדרש, לא יכול היה לענות אמן, ונמנע ממנו אריכות ימים, מידה טובה מרובה דהמהדר אחר ענית אמן יוסיפו לו חיים על חייו.

כתוב בספר קדום ושמו 'דרך משה' (ליום י"א. והוא ספר הנספח ל'ספר הגן') אחר שמאריך בגודל הזכות והחיוב לענות אמן על כל ברכה וברכה שומע, וז"ל. ומכל שכן בביהכ"נ כשהחזן חוזר ומתפלל תפלת י"ח, ובפרט ב' אמן שאין העולם נוהרים בהם, אצל 'מחזיר שכינתו לציון' אומרים תיכף 'מודים אנחנו לך' ואינן עונים אמן, ואצל מעריב של שבת ופרוש וכו' כשמסיים הש"ץ 'ועל ירושלים' מתחילים תיכף 'ושמרו'. על כן צריכין ליהדר לענות אמן קודם מודים, וקודם ושמרו. ואיתא בספרי מוסר שחסיד אחד התענה על אריכות הגלות ונתגלה לו בחלום - איך יבא הגאולה והעולם אינם משגיחין לענות אמן על ברכת הגאולה, וזהו, א) המחזיר שכינתו... ב) ועל ירושלים... עכ"ל.

ובס' טעמי המנהגים (ע' כ"ד) הביא בשם הרה"ג הרב צבי יחזקאל ז"ל אבד"ק פלונסק שאמר רמז לזה בפסוק (ישעיה סב א) 'למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט', רמז על אמן שאחר 'המחזיר שכינתו לציון' ועל אמן שאחר 'הפורס סוכת שלום... ועל ירושלים' שאין מדקדקים כ"כ כמו בשאר הברכות.

וכך איתא בספר "צרור החיים" (יו"ל בשנת תרע"ג בעיר בילגוריי) ושם נכתב באות פ"ט (מערכת ל' - רבי ליבער הגדול) וז"ל לדקדק לענות אמן אחר המחזיר שכינתו לציון, ובברכת הפורש סוכת שלום, וזה מסוגל לאריכות ימים ושנים (ואף שעל כל עניית אמן אמרו חז"ל שיש בה סגולה לאריכות ימים, מכל מקום אמנים אלו מסוגלים ביותר לאותו דבר לאומרם בכוונה).

כא. בספר 'נוטרי אמן' (עמוד רפא) הביא מעשה נורא, שסיפר רופא בעל תשובה שעלה מארה"ב לארה"ק מה הייתה הסיבה שהביאתו להתקרב אל ה' ולתורתו. הגיע אלי חולה שכל המערכות הגופניות שלו קרסו, ומצבו היה מסוכן עד שהיה נראה שנותרו לו מספר ימים לחיות. אחר 'אסיפות' ודין ודברים שהיו בין כמה רופאים גדולים ביותר הסיקו מסקנא שע"י ניתוח מסובך ומורכב ניתן להותירו עוד כמחצית השנה בחיים, אמנם, הניתוח יקר מאד וגם מנת היסורים הממתינה לו גדולה. מכיוון שכן הצגנו את המצב לאשורו בפני המשפחה, וחיכינו להכרעתם. החולה עצמו שהיה מתלמידי הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל ביקש להפנות את השאלה למורו ורבו, שמעתי את בקשתו והחלטתי בעצמי להגיע אל רבי משה זצ"ל לשמוע ממקור ראשון את דעתו,

ומספר הרופא - משבאתי לפני ר' משה והצגתי בפניו את הבעיה החלו עיני להוריד דמעות וקרוב לעשרים דקות ישב ובכה על תלמידו זה ששנים רבות לא שמע מממנו מאומה, ולפתע נודע כי מצבו כה קשה.

ר' משה ביקש שימתינו לו עוד יום אחד, ולמחרת יגלה את דעתו מה היא, ויהי ממחרת נענה ר' משה - לנתח אותו, ואנחנו נתפלל לרפואתו, ונבקש בשבילו שנים ארוכות. והוסיף להסביר את סיבת החלטתו ומקור אמונתו כי החולה אכן יאריך ימים, שהרי אף לדברי הרופאים יחיה עוד חצי שנה, ובמשך חצי שנה זאת הוא יזכה לענות אמן על כמה ברכות ומכל אמן שלו ייברא 'מלאך', כל מלאך ומלאך מאלו האמנים יצטרפו לפמליא של מעלה ויעמדו להגן עליו לשמרו ולהמליץ עליו זכות...

באר הפרשה - ויצא

ללמד לבניהם מקטנותם (רמ"א או"ח קכ"ד ז) [, ובוזה היתה שמורה מכל סכנה ברוחניות ובגשמיות, וניצלה מידי הטומאה אף בהיותה בבית אחשוורוש.

ויפת האריך וביאר בספר 'נוטרי אמון' (עמו' רע"ט) שכל כך נחוצה היא ידיעה זו עד שמרדכי ואסתר בכותבם את המגילה ברוח הקדש ראו אל נכון לרמוז בכתיבת תיבת 'אמון' חסר וי"ו כדי להשמיענו שחינוכה הטהור והקדוש של אסתר ביד מרדכי היה על ידי שהרגילה לענות אמון, ובוזה השריש בה כח וחוסן להיות איתנה באמונתה בה', אפילו בבית מלך גוי ורוצה הנמשל לכלב ולאריה (עי' מגילה טו:)) ולהשאר זכה וצדקת, להיות דבוקה בעמה ובמולדתה, לבלי חת מניסיונות שונים העלולים לבוא בכל עת ובכל שעה...

היינו על ידי ונאמר אמון נעשה הכרכה בשלימות כדקא יאותי. וכשכר זה כן יברך אותנו בכרכה שלימה כדקא יאות כנ"ל.

וירוויח 'פי שניים' בשכרו - להנצל מן היצר וחילותיו, כמו שכתב הרה"ק הדברי שמואל (וישלה ד"ה הצילני) וז"ל, הצילני נא מיד אחי ר"ת אמון. אמרו חז"ל (שבת קיט:)) כל העונה אמון בכל כוחו קורעין לו גזר דינו, וכאן נרמו מיד אחי מיד עשו הוא היצר הרע. עכ"ל. שעל ידי עניית אמון זוכה להינצל מיד עשו הוא היצר.

כדברים הללו כתב בספר 'מנחת אליהו' לבעל השבט מוסר' (דרוש לפורים) על הפסוק (אסתר ב ז) 'ויהי אומן את הדסה היא אסתר', שנכתב אמון חסר וא"ו, לומר שמרדכי לימדה לענות אמון [כמו שמחויבים האב והאם

כב. הדברים אמורים גם לענין 'ברכות' שמברכין בני ישראל זה לזה שעניית 'אמון' נותנת תוקף וקיום לברכה, וז"ל ה'מגן אברהם' (או"ח ר"ט סק"ג) איתא במדרש כששומע אחד מתפלל דבר או מברך לישראל אפי' בלא הזכרת השם חייב לענות אמון. ולכן עונין אמון אחר הרחמן בברהמ"ז.

ואכן, עפ"י דברי המדרש הלזה היה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מזהיר לדקדק בעניית אמון על ה'מי שבירך' (הליכות שלמה פי"ב הערה 68).

וכן כתב ב'ערוך השולחן' (סימן רט"ו א) גם כששומע שעושין מי שבירך לאחר נכון לענות אמון, ומקיים בזה מצות ואהבת לרעך כמוך.

מעשה היה בבית כנסת זכרון משה בעיה"ק ירושלים ששני מתפללים התעצמו על ה'זכיה' לקנות 'מפטיר יונה' ביום כיפור הידועה כסגולה להצלחה וישועה, כשאחד מבין שניהם כבר 'החזיק' בזכיה זו כמה שנים, והיה חש בטוח בהטבת הגזר דין לחיים ולשלום בזכות סגולה זו ולכך לא מוכן היה לוותר על חזקתו.

רבה של 'זכרון משה' הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל צידד לטובת האחר (שלא הוחזק במפטיר יונה עד היום) ופנה להראשון שיאות לוותר לרעהו, וכנגד טענתו שהוא רוצה בה סגולה לאריכות ימים אמר לו הגרי"י הריני מברכך בכל לב שתזכה לחיים טובים ולשלום, וכן חזר על ברכה זו מספר פעמים, סוף דבר אכן זכה החדש בסגולה זו, והראשון הנ"ל לא זכה להשלים שנתו ונלב"ע בשנה זו. בני המשפחה כאבו זאת מאוד, ועל הכל כבד לבם מתוך הרגשה שאם היה נשאר ב'חזקתו' - בסגולת המפטיר יונה כבשנים עברו, היה זוכה לאריכות ימים...

לכשהגיע הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל לנחם את האבלים פנו אליו בני המשפחה בטענה - הרי הרב ביקש מאבינו שיוותר על זכות 'מפטיר יונה' ובתמורה בירכו הרב שיזכה להיכתב ולהיחתם לחיים טובים, מדוע לא נתקיימה הברכה... השיבם הגרי"י, אכן, אני ברכתני אותו, אך הוא לא ענה 'אמון' על ברכתני, ותיכף אז הרגשתי בזה, ולכן חזרתי על ברכתני כמה וכמה פעמים, ומה אעשה שהוא לא הבין לענות אמון, וברכה שאין עונים עליה אמון חסרה ומוגבלת בכוח השפעתה.

כג. כתב ב'קב הישר' (פרק צ"ט) וז"ל. כי יש למעלה שלש מאות ושבעים נהורין המאירין בשלש מאות ושבעים עולמות... מסוגלין לעורר חסד של אלו שלש מאות ושבעים נהורין על ידי ענית אמון בכוונה, כי כל העונה אמון בכוונה וממהר לרוץ לבית הכנסת בשביל ענית אמון, זוכה לאלו שלש מאות ושבעים נהורין ע"י ענית אמון.

והזמן גרמא בעמדנו בפרשיות הללו בהם נערכת מלחמת קודש בין יעקב העומד מצד הקדושה כנגד עשו העומד מצד הטומאה, כי בזכות עניית אמון יזכה לש"ע נהורין וינצל מעשו אשר טומאתו מכוונת כנגד ש"ע קליפין (עיי' מגלה עמוקות פר' וישלח, ועוד).

במפרשי השו"ע (מנ"א ועוד) שכל זה כדי שיוכלו להשלים את הצ' אמנים שעל האדם לאמר בכל יום.

ובשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן קט) מאריך להדיא שה'אמן' שבקדיש אינו נחשב להמנות לצ' אמנים ורק אמנים על ברכות נחשבות בכלל הצ' אמנים, וכתב וז"ל. ומה טוב להנהיג שש"צ יברך ברכות השחר בקול רם והעונים יכוונו שלא לצאת י"ח ברכה, ולא זו בלבד אלא חברים הישנים בחדר אחד וכגון הני ציפי דבי רב (מלשון הגמ' ברכות כה. והיינו התלמידים הישנים על מחצלות של בית המדרש) ישכימו לברך כל אחד לעצמו וחבריו יענו אמן, ואח"כ אל בית אלקים יהלכו ברגש, ומי שמברך לעצמו ואח"כ אשתו ובניו גדולים וקטנים מברכין לו כה"ג אין לך רעים אהובים יותר מאלה, וה"ה למברכים בבית הכנסת זה אחר זה לזכות את הרבים שיענו אמן בכנופיא.

וז"ל ספר יסוד ושורש העבודה' (שער האשמורת פ"י) ...ברכות השחר... טוב לסדרם בבית הכנסת עם

שאר התפלה, כדי שיענו אחרים אמן אחר ברכתיו, כי מה מאד גדולה מעלת הברכה כשעונין אחרים אמן... על בן מן הנכון שיזהר האדם להשמיע ברכתיו כל מה דאפשר בפני אחרים, כדי שיענו אמן אחר הברכה.

וז"ל הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (דף ג:) אני מסכים שכל אחד ישמע מחבירו כל ברכה שצריך לאומרה בכדי שיענה אמן. כי איתא בכתבי האר"י ז"ל שהיה שומע ברכת השחר אפילו ממאה אנשים, אע"פ שהיה יכול ברגע אחד לייחד כל העולמות, אפילו הכי לא השגיח על זמנו ולא היה מתעצל לשמוע אפילו מאה

ובאמת, צריך ביאור, מה גדולת כוחה של עניית אמן להעמיד את האדם כנגד כל הנסיונות, ומבאר לפי דרכו, שמרדכי הצדיק בגדלו יתומה זו שאין לה אב ואם חיפש וחקר כיצד יגרום לה ליתומה זו שתישאר שמורה בשמירה איתנה מנסיונות העלולים לבוא עליה וממזיקים גשמיים שעלולים לפגוע בה, ומצא שריון המגן כחומה מפני כל ניסיון רוחני וצרה גשמית בעניית 'אמן', וכמו שדרשו חז"ל (זוה"ק וילך רפ:ו) 'אמונים נוצר ה' (תהלים לא כד) - אל תקרי אמונים אלא אמנים נוצר ה' אלו שאומרים אמן באמונה! כלומר בעניית אמן באמונה זוכים להיות שמורים ונצורים בחיקו של ה', הן מצד חלק הסגולי שבדבר, הן מצד ההגיון, שבהרגילה לענות אמן השריש בה את יסוד האמונה שהכל מאת ה' שהוא א'ל מ'לך נ'אמן העולים ב'ראשי תיבות' 'אמן', הכל ממנו והוא המשגיח עלינו. והכל נהיה אך ורק בדברו, ובאמונה זו תהיה אסתר שמורה בכל ימי חלדה להיות דבוקה בעמה ומולדתה אף במקום צר ומצוק מקום הטומאה בית המלוכה.

ונאמר אמן - ענין מיוחד בעניית אמן על ברכות השחר כתב בספר 'חרדים' (פס"ו אות קעו, ומקור הדברים בחז"ל) וז"ל. יקיים בכל יום מספר צדי"ק כדאיתא בתיקונים, צ' - תשעים אמנים, ד' - ארבע קדושות, י' - עשרה קדישים, ק' - מאה ברכות.

ודע, שענין מיוחד מצינו בעניית 'אמן' על ברכות השחר^{יד}, וכדאיתא ב'שולחן ערוך' (או"ח ו ס"ד) יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן, וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה, ונתבאר שם

כד. הנה כתיב (שה"ש א ד), 'משכני אחריו נרוצה הביאני המלך חדריו'. ורמזו בה 'משכני אחריו נרוצה' ראשי תיבות אמן, כי מי שמקפיד ורודף אחר עניית אמן, זוכה ל'הביאני המלך חדריו' להתקרב להשי"ת, (מאמר מאה קשיטה [לרמ"ע מפאנו] סימן פו). יש שהוסיפו לרמז בזה, כי האותיות השניות בכתוב 'משכני אחריו נרוצה' הם 'שחר'. לרמז שההקפדה על עניית אמן אחר ברכות השחר מקרבת ביותר להשי"ת.

שמעתי מבני הגה"צ האדמו"ר מליעזש שליט"א (הדר בעי"ת בלאנדאן) שאמם הרבנית מקפדת לאמר בכל יום את ברכת השחר לפני מי שיענה אמן עליהם, בחודש אלול העעל"ט (תשע"ז) כשחזר הרב מתפילת שחרית הייתה הרבנית באמצע עסק הבישול - כשעדיין לא ברכה את ה'ברכות', אך מכיוון שהייתה עסוקה בעבודתה חשבה מתחילה לדחות מעט את אמירת הברכות, אך מיד אמרה לעצמה, אל תחמיצנה, אומר את הברכות לפני הרב ולאחמ"כ אשוב לעבודות הבית, ובכן, היא נכנסה אל חדר הרב ואמרה הברכות, וכמעט שלא גמרה ולעיניה נגלה היאך שהרב מתחיל לאבד הכרתו ולבו תוקפו באופן נורא, ואילו לא הייתה רואה אותו באותם רגעים, כבר הייתה מוצאת אותו לאחר זמן כשפרחה נשמתו למעלה.... הרי לך במוחש כיצד הזהירות לברך עם עניית אמן הצילה חיים כפשוטו ממש.

'אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה' (וגם ידעה היטב שאביה לכן חפץ ביותר לחתנא דבי נשיאה כ'עשו' - מין במינו), ועכ"ז לא אמרה לאה נואש, והמשיכה להתפלל, עד אשר 'ועיני לאה רכות' מבכי ותחנונים, ואכן לבסוף פעלה בתפילותיה שנכנסה רוח שטות בלבן ועשה את מה שעשה, ותפילתה נתמלאה בשלימות, וכמו שאמרו חז"ל (מדרש שם) 'אמר רבינא קשה הוא התפילה שביטלה את הגזירה ולא עוד אלא שקדמתה לאה לאחותה', והקימה רוב מנין ובנין של שבטי י-ה יי.

לעולם ירבה אדם בתפילה, וכמו שאמרו (ברכות לב): ארבעה דברים צריכים חיזוק ואחד מהם הוא תפילה, וכבר איתא במדרש (ילקוט"ש, וישלח רמז קלג) אמר ר' חנן כל מי שהוא יודע לחשב כמה נסובין נסך

פעמים, הנותן לשכוי בינה וכל הברכות (הובא גם שערי תשובה או"ח ו ה, ומקורו ב'פרי עץ חיים, שער הברכות פ"ד) יי.

ועיני לאה רכות - כוח התפילה לבקוע רקיעים

פרשה זו יפה נדרשת בגודל כחה של 'תפילה'י, לשנות את הנגזר, דאיתא בגמרא (ב"ב קכג.) 'שהיו הבריות אומרים שני בנים יש לה לרבקה ושני בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן', עוד מובא במדרשי חז"ל (תנחומא הקדום ויצא יב) שכשילדה רבקה את יעקב ועשו נולדו ללבן שתי בנותיו לאה ורחל, ושלחו אגרות ביניהן ועשו 'אירוסין' בין עשו ללאה, ובין יעקב ורחל (אלא שעשו לא רצה והלך לישא את מחלת), והיינו, שבאמת הייתה לאה זיווגו של עשו, ולא עוד, אלא שכבר ראתה איך שיעקב אבינו כבר מסכם עם אביה לכן בתנאי מפורש

כה. וכך היה מנהגם של גדולי הדורות, כמו שכתב הרה"ק מקאמארנא (שלחן הטהור קאמראנא צח א) מנהג כשר שהעולם עומד עליו, שריש דוכנא מביא 'תינוקות של בית רבן' לבית הכנסת שיענו אמן ואמן יהא שמיה רבה וקדושה בקול נעים וכן עשה מרן הר"י בעל שם טוב בילדותו שקיבץ כל תינוקות של בית רבן לענות אמן.

וז"ל ספר 'זאת זכרון' (ערך ברכות השחר). מנהג הרבי ז"ל (הרה"ק היחודה מלובלין זיי"ע) לקרוא לפניו בכל יום בבוקר ילד אחד שאמר הברכות לפניו, והרבי ענה אחריו אמן.

כה העיד ה'אדר"ת' על עצמו, מאוד מאוד הייתי נזהר בעניית אמן עוד מילדותי, ואני אוהב ורץ בחיבה יתירה למצוה זו, עד שכמעט כטבע הוא לי, שהורגלתי בכל יום לשמוע ברכות השחר מכמה אנשים, וממני ילמדו כל הרואה אותי לעשות כן לחבב ענית אמן (ואמן יהא שמיה רבה), אשר בתחילה היו מזלזלים בהם, ולא החשיבו את המצוה הזאת לכולם, ומי זוטר מה שהפליגו חז"ל בשבחה, ובדרך קל כזה יוכל כל אחד לקנות לו עולם הבא, לקיים מצוות למאות, בכל יום בנקל ובלי ליאות (נפש דוד אות כג).

כאשר כיהן הרה"ק ה'מקור ברוך' מסערט ויז'ניץ זיי"ע כרב העיר בסערט היה נוהג להתפלל בצפרא דשבתא בכל שבת בבית כנסת אחר. פעם הגיע להתפלל באחד מבתי הכנסת שבעיר, ומשום מה הקדימו באותה שבת את תחילת התפילה מבלי להודיע מראש, והגיע הרה"ק אחר אמירת ברכות השחר. משנוכח בכך, החליט מיד לעזוב את המקום וללכת לבית כנסת אחר. הגבאים רצו אחריו והתחננו שמאחר וכבר בא שישאר להתפלל כאן. אבל הוא עמד על שלו ועזב את בית הכנסת, כשהוא מפטיר לגבאים 'אינני עשו... אינני עשו', כאשר ראה שהם תמהים על דבריו, הסביר להם - 'עשו הגיע אחר הברכות'... (נועם הברכה עמוד פד).

כו. בפרשתן כתיב (כח יא) 'ויפגע במקום' וברש"י, ורבותינו פירשו, לשון תפילה, כמו 'ואל תפגע בי', וכן אמרו חז"ל 'אין פגיעה אלא תפלה' (ברכות כו:). ופירש הרה"ק רבי דוד מלעלוב זיי"ע (אהל יששכר וואלבארז, ויצא) שעל האדם להיות 'פגע' [נודניק' בלשוננו] בתפלתו, שיעתיר ויפציר בתחינות ובקשות, עד שישבר ויפרוץ את כל החומות המפסיקות בין ישראל לאביהם שבשמים, וכך אמר הגה"ק ה'חפץ חיים' זיי"ע לבתו 'דער רבש"ע איז א טאטע וואס האט ליב אז מ'נודו'עט איהם' (הקב"ה הוא אב רחמן, החפץ שבניו לא יניחו לו, אלא יעתירו ויפצירו בו שוב ושוב).

כז. יפה כח התפילה בכל עת, אלא שיש זמנים ואופנים בהם יש רצון העליון במיוחד לקבלת תפילות ותחנונים, וכדמצינו ב'בעל הטורים' בפרשתו, בפסוק 'ויקץ יעקב משנתו ויאמר' (כח טז) - 'סופי תיבות' צבור, לומר לך שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בציבור'.

עוד כתב 'בעל הטורים' בפרשתו (שם יז-יח) 'וזה שער השמים' וסמיך ליה 'וישכם' - 'לומר שבעלות השחר פותחין שערי שמים, והוא זמן טוב לתפילה'.

כח. יש מרמזים, מדוע 'ועיני לאה רכות' - ואילו לרחל אחותה נאמר 'מנעי קולך מבכי'... אלא שבכייתה של לאה

במקום ההוא' – כאן שכב אבל כל כ' שנה שעמד בבית לבן לא שכב, אלא היה אומר פרקי תהילים בתפילה והודאה לצור כל העולמים.

תיקן תפילת ערבית – אף בעת החשכה יתפלל כי ה' לא עזבו

איתא בגמ' (ברכות כו:): 'רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום^ע, אברהם תיקן תפילת שחרית וכו', יצחק תיקן תפילת מנחה וכו' יעקב תיקן תפילת ערבית'. כאן למדנו דרכים לתפילה בכל מיני מצבים, כי אברהם תיקן תפילת שחרית – כשהשמש עולה ומאירה את העולם (כי כן היה מצבו של אברהם - שהאירה לו השמש – ואברכך ואגלה שמך, ואברהם כבר במקנה כוהן ובכסף). יותר מכך היה אצל יצחק שהיה ברום המדרגה בדוגמת השמש בצהרים כשהחמה בתוקפה, וכפי שנאמר (כו יג) 'ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד', והוא תיקן תפילה לכל ה'מצליחים' והמוצלחים כדי שלא תזוח עליהם דעתם לרוב ההצלחה, ויזכרו תמיד כי ה' אלוֹקֵיךְ הוא

אבינו יעקב בבית אל יודע לחשב את מי טבריא, כלומר, שיעקב הרבה כל כך בניסוך נסכים, עד שרק היודע למנות טיפות המים שבים כנרת יכול למנות את הנסכים, ופרשו בספה"ק ש'נסכים' אלו הם דמעות עיניו ששפך לרוב.

ב'מדרש' (בר"ר עד יא) בשעה שהשיג לבן את יעקב אמר יעקב 'פרקי תהילים', דכתיב (תהילים כב ד) 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל', ומבאר בספר 'גשר החיים' (ח"א פ"ל עמ' שט"ז בהערה), כי כשברח יעקב מלבן, ושמע שה' אמר לו 'השמר לך מדבר אל יעקב מוטב ועד רע' (לא כד), התבונן יעקב אם כבר נגלה אליו הקב"ה, מדוע לא הוזהירו רק שלא יגע בי לרעה, ואילו את הרדיפה אחרי לא אסר עליו, אלא וודאי - שהקב"ה יושב ומצפה לתהילות ולתפילות, שאמשיך (בכל לילה ולילה) לשפוך את נפשי ולבי בתפילות ובהודאה כעד עכשיו, על כן נתן לו לרדוף אחרי, בכדי שלא אסיח דעתי מתפילה בכל גווני, ולכן אמרו חז"ל (בר"ר שם, וכן סח יא) 'וישכב

היה על בניית בית נאמן בישראל, בית שמגדלים בו בניים צדיקים, בכיה זו חשובה למאד, עד שלא רצה הקב"ה לומר לה 'מנעי קולך מבכי'...

עובדא שמעתי, לאחרונה באה כלה 'בעלת תשובה' בברית האירוסין, בהתקרב מועד הנישואין ביקשו העסקנים מכמה נשים צדקניות שתבואנה להשתתף בשמחת הנישואין לשמח את הכלה... והנה אחת מאלו כשבאת למקום הנישואין תרה אחר אם הכלה – לברכה בברכת 'מזל טוב', אלא שזו נעלמה מעין כל, עד שמצאה אותה יושבת ב'מטבח' כשפניה זועפים, מלאה טענות כרימון... משנשאלה 'מדוע פניך רעות היום' לעת שמחת כלולות ביתך הכלה המהוללה בכל התשבחות... ענתה אותה 'קשת רוח', כיצד אוכל לשמוח כשבתי הכלה הזו הפנתה לי עורף, עזבה את ביתי ואת דרך חיי ונהפכה לבעלת תשובה גמורה, ומה גדל צערי כי איננה הראשונה אלא שלישית מבין בנותי שעשו את הדרך הלזו ושובו בתשובה שלימה...

כשמוע האשה את דבריה תמהה בפניה – כיצד אכן אירע דבר כזה שממשפחה אחת כבר שבו ג' בתשובה, לא ידעה אם הכלה מה לענות, אבל סיפרה כי כל ה'קשר' שבינה ובין עולם החרדים לדבר ה' היה שלפני כעשרים שנה השתתפה ב'סמינר' לבעלי תשובה, אבל כל הדיבורים שנאמרו שם לא נקלטו במוחה ולא השפיעו עליה במאומה. בתוך הדברים סיפרה שבסוף הסמינר נתנו לכל אחת דף כתוב, והובטח להם ש'סגולה' גדולה להצלחה ולברכה יש באמירת הנכתב באותו דף, ומאז היא אומרת אותו בכל יום – אעפ"י שאינה מבינה מאומה מהנאמר בו (כי לא הייתה האשה מבני ארז"ק). האשה שאלה אותה שמא נמצא הדף ברשותך, אמרה כן, והוציאתה מחיקה שם נתגלה הסוד – כי על הדף הודפס 'תפילת השל"ה', ואף שאשה זו לא ידעה מאי קאמרה, מ"מ זכתה ששלוש מצאצאיה שבו בתשובה שלימה וגמורה, ק"ו לדידן שאנו יודעים את הנאמר בה, אם נתפלל בוודאי נפעל דברים נשגבים ורוב נחת דקדושה מכל יו"ח.

כט. ואל יאמר האדם וכי מה לו לאדם פשוט כמוני להתפלל תפילותיהם של 'אבות העולם', ישמע לביאורו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע, בדרך משל כי כדי לייצר מכוונה משוכללת בוודאי נצרכים לחכמה יתירה ופקחות עצומה, אבל אחר שכבר ייצר הפיקח את המכוונה הרי מעתה יש ביד כל 'גולם' להשתמש בה, כיו"ב, אחר שהאבות גילו וסללו את כח התפילה, מכאן ואילך ביד כל איש מישראל לנצל כח עצום זה ולפעול על ידו כל משאלות ליבו לטובה.

שהשקיע הקב"ה חמה שלא בעונתה כשהלך חרנה החזירן לו לאחר זמן כששב לבית אביו].

והאבן גדולה - התעצמות כנגד היצר המונע אותנו מלהתפלל

בפרשתן (כט ב) 'והאבן גדולה על פי הבאר', הקשה ב'שפת אמת' (ויצא תרמ"ד) דלכאורה היה לו לומר 'ואבן גדולה' ומהו והאבן בה' הידיעה, אלא, ד'אבן' קאי על היצר הרע"י, (ז' שמות יש לו... אבן, סוכה נב.), שבכל דבר הוא כאבן מכשול לבני ישראל, אבל על 'פי הבאר' - על פתיחת פיהם של בני ישראל בתפילה הוא גדול ביותר, שבכל כוחו מנסה לעכבם ולמונעם מפתחת לפתוח פיהם בתפילה, ולכן מרם כל תפילה עלינו להרבות בתחינה 'ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך"י.

הנותן לך כח לעשות חיל. לאחריהם בא יעקב שעבר מצבים קשים 'ימי שני חיי מעט ורעים', אבל במידת האמת שבו ניהן ראה שגם במצבים הקשים ביותר אחרי ששקעה לו חמה שלא בעונתה והקב"ה 'כיבה' את השמש (ב"ר סח י, 'כי בא השמש' - כיבה השמש) הרי באמת 'זהנה ה' ניצב עליו' והקב"ה עימו בכל מצב. וזהו יעקב תיקן תפילת ערבית, להודיע לדורות הבאים שגם כאשר האדם נמצא בתכלית החשכות יתלה עיניו למרום בתפילה וציפייה לישועת ה' כי תבוא, וסופו של דבר שיתהפך עליו הנגלל ויזרח אורו כבראשונה, וכאמור ביעקב (לכ לב) 'ויזרח לו השמש', [וכפי שדייקו חז"ל (חולין צא:)] לשון 'לו', שלכאורה לא לו בלבד זרחה אלא לכל העולם, אלא 'שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו', שבא ללמד שאותם שתי שעות

ל. וכבר ביאר הרה"ק הבית ישראל זי"ע התגלות הקב"ה בחלום ליעקב, שהוא על דרך שמצינו ביחזקאל שראה מראות אלוקים וכל מעשה המרכבה דווקא בבבל, כדי לחזק אמונתם של ישראל שהקב"ה לא עזבם אלא 'למענכם שולחתי בבלה' (ישעיה מג יד), וכמבואר באריכות בזוה"ק (ח"ב ב:), כך מטעם זה נגלה הקב"ה ליעקב דווקא בצאתו לחרן בתחילת הליכתו לגלות אצל לבן, להראות לו שהוא נמצא עימו גם בשעה קשה זו ולעולם לא יעזבנו. לא. בפרשתן (לא מב) 'לולא אלוקי אבי אלוקי אברהם ופחד יצחק', וברש"י, 'לא רצה לומר אלוקי יצחק לפי שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם, ואע"פ שאמר לו בצאתו מבאר שבע (כח יג) 'אני ה'... ואלוקי יצחק', לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו' (תוספת הלשון מרש"י בתחילת ויצא), ויעקב נתיירא לומר ואלוקי ואמר ופחד. ומקשה הט"ז (דברי דוד, ויצא), צריך פירוש מה המורא הזה, כי אחר שהקב"ה בעצמו קרא את שמו עליו מה יש לו להתיירא, ומבאר הט"ז, כיון דכל טעמו של הקב"ה לייחד שמו על יצחק בעודו בחיים אינו אלא מחמת שפסק היצר ממנו, ודבר זה הוא כנגד כבודו של יצחק, כי 'יותר יש מעלה' מי שכח בידו לעשות רע וכובש את יצרו... לכן לא אמר יעקב 'אלוקי יצחק' כי באומרו על אביו ש'פסק ממנו יצר הרע' הרי הוא כמזלזל בכבוד אביו. הבה נתבונן מה יעשו חסידיו של האדמו"ר או 'ראש הישיבה' כשישמעו את פלוני האומר על רבם 'רבי זה... ראש ישיבה זה... יצר הרע גדול שוכן בקרבו...' והרי הט"ז עומד ומכחישם ואומר כי עיקר כבודו של אדם הוא שיש לו יצר המסיתו לעשות רע והוא עומד ומתגבר עליו. אף לדידן ייאמר, שלא תפול נפש האדם בראותו כי בקרבו שוכן יצר המסיתו ומדיחו מעבודת ה', יומם ולילה לא ישבות, כי אדרבה, 'יצר' זה הוא המקרבו לאביו שבשמים, ע"י ההתגברות עליו.

לב. פעמים הרבה אך נעמד האדם בתפילה וכבר 'אורח' בא - זה היצר המפתהו לאמר מי אתה שישמע ה' בקול תפילתך, ישיבנו במשל לראובן ושמעון שדרו בסמיכות זה לזה, ורק כותל דק הפריד ביניהם... ביום מן הימים שב ראובן לביתו אחר תפילת שחרית ואמר בפני בני ביתו הנה כותל זה אינו מבדיל וחוצץ כראוי, מובטחני שכל ה'סודות' הנאמרים בביתנו בענייני שידוכי הבנים ופרנסה הכל נשמע היטב היטב בבית השכן, וכך ערכו ביניהם ברירה אחת לבנות קיר נוסף לחצוץ ביננו, לעומתו טענה האשה שאין הקול נשמע היטב היטב בבית השכן, וכך ערכו ביניהם 'וויכוח' זה עומד על שלו וזו על שלה... עד... שנשמעו דפיקות בדלתות הבית, משפתחו הדלת ראו ששכנם שמעון צורך על הסף, וכה אמר להם... אנטשולדיג (סליחה) לא אביתי להפריע לכם, אבל זאת ברצוני לאמר לכם שאין כל צורך לבנות קיר נוסף, כי ממילא אין שומעים כלום בבית... הרי לשחוק ייחשבו דבריו - כי מניין לו תוכן שיחתם וויכוחם, אלא בע"כ שהיטב נשמעים דבריהם בבית השכן, אף לדידן ייאמר, מנין לו ליצר שעמדת להתפלל לפני קונך, אם לא שתאמר שהיטב היטב נשמעים דברך למעלה...

במעלה עליו כי הם גבוהים ורמים ממנו, אך בידו להתעלות עליהם עד שהם יהיו 'יורדים' במדרגה למטה הימנו, וזהו עולים ויורדים בו – שהכל תלוי ביד האדם.¹

בעין דברים אלו מצינו להרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ט ד"ה בפסוק) העומד על דיוק הלשון בפסוק, שבסולם אמר 'והנה סולם מוצב ארצה' ואילו בהמשך נאמר 'והנה ה' ניצב עליו', מדוע לא נאמר כיו"ב גבי הסולם - והנה סולם ניצב ארצה. ומבאר שהחילוק ביניהם ש'מוצב' הכוונה שהוא עומד ע"י סיוע, שאחד מחזיק בו לכל יפול ממעמדו, אבל ה'ניצב' עומד מעצמו בלא סיוע ועזר, ולכן נאמר 'והנה ה' ניצב עליו' שהרי אין צריך לומר שניצב מעצמו, אך הסולם מוצב ארצה כי אין עמידתו אלא ע"י אחר המייצבו ומחזיקו, ולרמוז לאדם שהוא המעמיד את הסולם העולה בית א-ל עומד מוצב על ידו, וכל הנעשה בעולמות העליונים והתחתונים הכל תלויים בו.

ובזה יש לבאר בפסוק (טז) 'ואנכי לא ידעתי' ופירש"י, שאם ידעתי לא ישנתי, פירוש אם הייתי יודע כמה חשובה היא עבודתי ועד היכן היא מגעת אזי מעולם לא ישנתי בתרדמת הבלי הזמן אלא הייתי מתעורר להתחזק בעבודת הקודש.²

בהמשך דבריו מבאר ה'שפת אמת' את דברי חז"ל (ב"ר ע"ב) בפסוק (שם י) 'ויגל את האבן - כאדם המעביר את הפקק מעל פי צלוחית', דהיצר הנרמו בתיבת האבן דומה לפקק שעל גבי החבית, שנראה כמי שמונע מהמשקה לצאת, אך האמת היא שכל מטרתו של הפקק היא לשמור על היין והמשקה, שלא ייכנסו בו מזיקים וכדו', כך האבן שעל הלב – המונע ממנו להתפלל, הוא רק לטובה, בכדי להביא לו שמירה וישועה, ואז ישפיעו עליו שפע רב טוב.

עולים ויורדים 'בו' – כל העולמות עליונים ותחתונים תלויים באדם

בפרשתן (כח יב) והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו. והתמיהה עולה מאיליה שהרי המלאכים תחילה ירדו בסולם ולאחר מכן עלו שוב למקומם, ואם כן היה צריך לומר 'יורדים ועולים בו', ומדוע הזכיר תחילה את עלייתם המאוחרת. וביאר הכתב סופר (ד"ה והנה) 'כי האדם פרא אדם יולד, ויש בידו להשלים נפשו להיות הולך ממדרגה למדרגה עד שמגביה עצמו יותר ממלאכי השרת', עפ"ז יש לפרש ש'הסולם' רומז על האדם שהוא מוצב ארצה אך ראשו מגיע השמימה – שיכול להתעלות ולהתרומם עד השמים, ובתחילה מלאכי אלוקים עולים

לג. איתא מהרה"ק ה'חידושי הרים' זי"ע על דברי המדרש (ב"ר סח יב) 'והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו', (לחד מאן דאמר) עולים ויורדים ביעקב, ווקדים בו, וכשראה יעקב שכל מלאכי אלוקים תלויים ועומדים בו ובמעשיו, אמר, אילו ידעתי עד כמה אני פועל בהאי עלמא לא ישנתי, וז"ל הרי"ם, ואם היה אדם מישראל יודע עד היכן ולאיזה מקום מגיעים מעשיו, כי אז לא היה מבטל שום דבר מהעבודה וממעשים הטובים, והוא על ידי מעשיו יכול להרבות שפע ושמחה בעולמות העליונים.

לד. והעיקר שלא ישב בחיבוק ידיים, אלא יזיז עצמו ממקומו אז יסייעוהו מן השמים, איתא בגמרא (חולין צא:): שכשיעקב יצא מבאר שבע עבר בדרכו במקום המקדש והמשיך ללכת עד שהגיע לחרון, כי מטא לחרון אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי, כד יהיב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום. וידועה הקושיא, מדוע לא עצרוהו תחילה מן השמים בשעה שהגיע בראשונה למקום המקדש שתשקע השמש ויאלץ ללון שם, אלא ללמדנו יסוד גדול שכל הזמנים הגדולים והמקומות הקדושים לא יועילו לו לאדם אם ישב באפס מעש ובחיבוק ידיים, ורק כאשר התעורר מעצמו לשוב אזי נעשו לו ניסים וקפצה הדרך וכו'.

אולם לעומת זאת, די היה בכך שיהיב דעתיה למיהדר, וכלשון המדרש פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם, שכבר מיד שעלתה במחשבה לפניו לשוב על עקבותיו הרי קפצה לו הדרך.

הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע נשא משלו לאחד שברח מליסטים מזויין החפץ ליטול נפשו, ובדרך מנוסתו פגע בבית על אם הדרך, מיד החל לדפוק על שעריו בחזקה בבקשת עזרה ותחנונים שיכניסוהו ויצילוהו מיד אותו רשע, השיבו לו אנשי הבית, 'בוא ברוך ה' - בשמחה רבה נארח אותך אבל, שמע נא, דלת הבית נעולה והמפתח נמצא מבחוץ, על כן טול את המפתח ופתח בעצמך את הדלת... אבל שוטה זה המשיך לדפוק ולזעוק רחמו עלי ואל תתנו אותי ביד צריי ורודפיי... כך נמי, הקב"ה אומר פתחו לי פתח - הן ה'מפתח' נמצא ברשותך, פתח את הדלת ואזי אוכל לפתוח לך כפתחו של אולם בלא גבול ולהצילך מיד היצר הרע.

אחריו על ידי שיטיל בהם מחשבות אסורות והרהורים רעים. על כן הטמין יעקב עצמו י"ד שנה בבית שם ועבר ועסק בתורה, כי העצה והתבלין כנגד היצר הוא העסק בתורה, וכמו שיש לרמוז במה שאמרו (שבת יא.) 'החש בראשו יעסוק בתורה' כלומר שהחושש על ראשו שלא ייפגם במחשבות רעות יעסוק בתורה. ואכן ניצח יעקב את עשו בעבודתו הקדושה עד שהודה לו שרו של עשו וקרא שמו 'ישראל' אותיות 'לי ראש' כלומר ש'הראש' הוא ליעקב ולא לעשו.

וכבר כתב הרמב"ם (פכ"ב מאיסו"ב הכ"א) שאין יצר הרע שולט אלא בלב פנוי מן החכמה, על כן יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה. ודייק הרה"ק ה'נועם מגדים' זי"ע (בהקדמה) שנראה ככפל לשון, מדוע לא סגי מה שכתב 'יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה' שהוצרך להוסיף 'וירחיב דעתו בחכמה'. ומבאר שאף שכל תלמוד תורה מועיל כנגד היצר - להעביר מעליו מחשבות רעות, אך עיקר ההצלה היא על ידי הלימוד בעיון רב ובעמקות, שעל ידי שמשקיע כל מוחו וליבו בהבנת הדברים פושט עצמו מכל עסק העולם ואז נמלט ונושע מכל הרהור רע. וזהו שכתב הרמב"ם ירחיב דעתו בחכמה - שיתעמק להבין ולהשיג את חכמת התורה. ומוסיף הנועם מגדים שעל ידי הלימוד באופן זה זוכה 'לדבקות הבורא ב"ה וב"ש באהבה רבה ובהתלהבות גדול'. ועל פי זה מפרש בדרך רמז מה דכתיב בפרשתן (ל ח) 'נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי, ש'נפתולי' הוא לשון חיבור ודבקות וכמבואר ברש"י, והכי קאמר נפתולי אלוקים נפתלתי - נתחברתי והשגתי בחי' דבקות באלוקים על ידי אחותי הרומז לבירור וליבון הלימוד וכמו דכתיב (משלי ז ד) 'אמור לחכמה אחותי את', ודרשו חז"ל (שבת קמ"ה:) אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה אומרהו, ומסיים הכתוב גם יכולתי שעל ידי זה יכולתי עמוד כנגד היצה"ר, וכמו שאמרו (סוכה נב:) 'אם פגע בך מגוול זה משכחו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ'.

יה"ר מלפניך ה' וא' אבותינו שתרחם על פליטת עמך בית ישראל, ותצילנו מכל רע, ותן בנו את כוח האבות להתחזק באמונה המהורה בכל כוחנו ולבנו. ומי שהושיע את האבות הוא יושיע את הבנים בב"א.

תורה מגנא ומצלא - בכוח התורה להפך מידת הדין לרחמים

הגה"ק ה'מגלה עמוקות' זי"ע רמו בתיבת 'ויצא' שמראשי תיבותיו יוצא וירא יעקב צורת אלף. הגם כי דבריו בנסתרות נדרשו, מכל מקום יש מי שביאר על דרך הפשט, כי איתא בחז"ל שקודם בריאת העולם היו נקראים כ"ב אתוון דאורייתא במילואם, כדוגמת האות ב' שהיתה נקראת עם המילוי 'בי"ת' וכן שאר האותיות, זולת האות א' שלא היתה נקראת אלף במילוייה זה עתה אלא היתה נקראת אף המרמז על האף והחימה - מידת הדין. אך משברא הקב"ה את עולמו וראה שלא יוכל להתקיים במידת הדין הכנים את האות למ"ד לתוכה ונעשית לתיבת אלף ונהפכה מאף למידת הרחמים. והנה מהותה של האות למ"ד היא פירוש של 'לימוד' כי על ידי לימוד התורה הקדושה שפע רב של רחמים נשפע לעולם. וזה ביאור דבריהם ז"ל (קהלת זוטא ב ט) 'תורה שלמדתי באף נתקיימה לי', כי אך בזכות שהייתי בתורה למד ולא יגורתי מפני האף והחימה, הפכתי אף לאלף. עוד יובן מה שתרגם אונקלוס על דבר הכתוב (דברים ד יד) 'ללמד אתכם - לאלפא יתכון' כי על ידי הלימוד הופכים אף לאלף ומידת הרחמים מתגלגלת עלינו. לכך משראה יעקב חרון אף המתעורר עליו מאחיו הרשע עד שהוצרך לגלות מבית אביו, מיהר והשתקע באהלי שם ועבר שם עסק בתורה עד ש'וירא יעקב צורת אלף' על ידי תורתו ביטל את החרון אף והפכה לאות אלף.

מרזב סביב לראשו - התורה כשמירה על המחשבה

בפרשתן (כח יא) 'ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו', וברש"י, עשאן כמין מרזב סביב לראשו מפני חיות רעות. וידועה הקושיא וכי מה רווח יש להגן רק על ראשו כשכל גופו אינו מוגן כלל. וביאר הרה"ק הבית ישראל זי"ע (תש"ט) על פי הידוע שעשו היה לו צד קדושה בראשו [ולכן נממן ראשו במערת המכפלה, פרקי דרבי אליעזר לט] ולכן על גופו לא חשש יעקב, כי היה בידו להתגבר כנגד הכח שיש לעשו ברגליו, כדכתיב 'ידו אוחות בעקב עשו', (כי הצדיק אינו מתירא מרשע אלא בדברים שיש לו לרשע שייכות וצד הקדושה), ולא חשש מגופו של עשו אלא מראשו, לזה עשה מרזב רק סביב לראשו להגן על הראש... ועומק הכוונה היא שיעקב חשש שמא יפגום עשו בראשו ובראש זרעיותיו

וכבר אמר הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע (חלק 'ליקוטים' עמו' קטז) שנקטו לשון זה 'כפתחו של אולם', כי לפתח האולם לא היו דלתות כלל... אלא היה פתוח לרווחה, וז"ל. אולם יש לפרש עפ"י המשנה במסכת מדות (פ"ב מ"ג) 'כל הפתחים שהיו שם היו להן דלתות חוץ משל אולם' היינו שפתח האולם היה תמיד פתוח, וזה רמזו חז"ל שאם יהיה לאדם רצון לשוב לה' אפילו מעט כחודה של מחט, יפתח לו השי"ת פתח שלא יסגר לעולם.